

Internet Elektron To'lov Tizimlari

Ernazarov Alisher Ergashevich

Samarqand iqtisodiyot va servis institute o'qituvchisi

Baratov Firdavs

Samarqand Iqtisodiyot servis institute talabasi

Elektron to'lov tizimi – bu umumiy to'lov tizimlarining bir ko'rinishi bo'lib, elektron to'lovlarni tarmoq yoki chip orqali tranzaksiya (ingl – transaction, lot. transactio – kelishuv, shartnoma) operatsiyasini amalga oshiradi. Elektron pullar – elektron to'lovlarning asosi sifatida pul, tovar va xizmatlar muamolasini faollashtirilishiga katta ta'sir o'tkazadi.

Internet elektron to'lov tizimlari (yoki elektron hamyonlar) foydalanuvchilarga Internet orqali moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish imkonini beruvchi onlayn xizmatlardir. Ular sizga pul yuborish va qabul qilish, to'lovlarni amalga oshirish, xaridlarni amalga oshirish, pul o'tkazmalarini amalga oshirish va boshqa ko'p narsalarni amalga oshirish imkonini beradi.

Internetdagi eng mashhur elektron to'lov tizimlariga quyidagilar kiradi:

- PayPal: dunyoning ko'plab mamlakatlarida to'lovlarni jo'natish va qabul qilish imkonini beruvchi eng mashhur va keng qo'llaniladigan tizimlardan biri.
- Skrill (sobiq Moneybookers): onlayn to'lovlar va pul o'tkazmalarini amalga oshirish, shuningdek, virtual va jismoniy kartalarni yaratish imkonini beradi.
- Neteller: onlayn to'lovlarni amalga oshirish, pul o'tkazmalarini amalga oshirish imkonini beradi va elektron hamyon xizmatlarini taqdim etadi.
- WebMoney: to'lovlar va pul o'tkazmalari, shuningdek virtual dollar va rubl hamyonlarini chiqarish imkonini beruvchi rus tizimi.
- Google Pay: onlayn to'lovlarni amalga oshirish uchun bank kartasi ma'lumotlaridan foydalanadigan onlayn to'lov tizimi.
- Apple Pay: Apple tomonidan ishlab chiqilgan tizim bo'lib, foydalanuvchilarga Apple qurilmalari yordamida to'lovlarni amalga oshirish imkonini beradi.

Ushbu tizimlar odatda shaxsiy ma'lumotlarni taqdim etish va bank kartalari yoki hisoblarini ulash bilan bog'liq ro'yxatdan o'tishni talab qiladi. Ko'pchilik, shuningdek, ikki faktorli autentifikatsiya yoki ma'lumotlarni shifrlash kabi xavfsizlik mexanizmlarini taklif qiladi. Internetdagi elektron to'lov tizimlari onlayn savdo va moliyaviy operatsiyalar olamida ajralmas bo'lib qoldi, bu esa jismoniy mablag'lardan foydalanmasdan to'lovlarning qulayligi va tezligini ta'minlaydi.

Veb-saytlar uchun karta to'lov tizimlari

Ularning odatiy turlari VISA va MasterCardning o'zlari emas, balki har doim ikkita yuridik shaxs, ya'ni bank va protsessing kompaniyasining birikmasidir. Ushbu ikkala tashkilot ham doimo mavjud bo'lib, kartani to'lash bo'yicha kliring protsedurasining zaruriy elementlari hisoblanadi. "Savdogar hisobini" ochadigan bank olingan mablag'lar uchun ombordir va ularning "tozaligi" uchun javobgardir. Karta ma'lumotlarini tekshirishning butun murakkab jarayonining muvofiqlashtiruvchisi va tranzaksiya samaradorligining kafolati protsessing markazidir. Bundan

tashqari, sayt uchun to'lov tizimi ulanganda, ikkalasi ham ko'plab boshqa banklar va protsessing kompaniyalari bilan ishlashi mumkin. Bitta shart - bu jarayon ishtirokchilari o'rtasida kelishuvlar va texnik integratsiya mavjudligi.

Bank kartasi bo'yicha to'lov tizimiga ulanishda bank yoki protsessing kompaniyasi bilan bog'lanish haqida savol tug'ilganda, tanlov, albatta, protsessing kompaniyasi foydasiga amalga oshiriladi. Buning bir qancha sabablari bor. Birinchidan, "bank + protsessing" kombinatsiyasidan faqat banklar kartalar va banklararo tartibga solish organlari oldida javobgardir, shuning uchun bank bilan kelishuvga kelish beqiyos darajada qiyinroq. Bundan tashqari, qoida tariqasida, banklar faqat ma'lum turdagi biznesga ixtisoslashgan bo'lib, o'zlarining o'rnatilgan shabloniga mos kelmaydigan Internet-kompaniyalar bilan yaxshi ishlamaydilar va bank mos keladimi yoki yo'qligini oldindan aniqlash mumkin emas. Protssessing kompaniyalari, aksincha, qat'iy talablar va litsenziyani yo'qotish qo'rquvi bilan bog'liq emas va shuning uchun "mutlaqo moslashuvchan"; Bundan tashqari, banklardan farqli o'laroq, ular sizning barcha savollaringizga yaqin bo'lgan va har doim tayyor bo'lgan IT-mutaxassislarini ishga olishadi. nima va qanday qilish kerakligini maslahat bering.

Yuqoridagilarni va banklar ham, protsessing kompaniyalari ham ko'plab kontragentlar bilan ishlashini hisobga olsak, siz bilan ishlashga qodir bo'lgan protsessing kompaniyasi bilan bog'lanish osonroq ekanligini tushunish oson va keyin "fanly" ” so'rovnomangizni banklar orqali birma-bir o'tishdan ko'ra, u bilan birlashgan banklarga yuboring, ulardan biri rozilik berishini kuting va keyin normal ishlov berish u bilan hamkorlik qiladi deb umid qiling.

Elektron hamyon tizimlari

Elektron valyutalar bilan hamma narsa bank kartalariga qaraganda ancha sodda. Ushbu tashkilotlar bir vaqtning o'zida ulanish uchun texnik provayder va o'zlari uchun "markaziy bank", nazorat organi va o'z pullari uchun qonun chiqaruvchi funktsiyalarini birlashtirganligi sababli, bu sharoitda ulanishning byurokratik tarkibiy qismi ekanligini taxmin qilish oson. minimaldir. Ehtimol, ushbu tizimlarning yagona kamchiliklari ularning past mashhurligidir, texnik jihatdan rivojlangan yoshlar kabi xaridorlar guruhi bundan mustasno, bu, albatta, sayt uchun asosiy to'lov tizimi sifatida har qanday elektron hamyondan foydalanish imkoniyatlariga salbiy ta'sir qiladi.

To'lov vositachilari

Bir tomondan, elektron hamyonlar, boshqa tomondan, haqiqiy valyutalar bilan ishlaydigan tashkilotlarning maxsus guruhi to'lov vositachilaridir. Agar sizga plastik karta to'lov tizimi kerak bo'lsa-yu, lekin siz biron bir bankda "muvofiqlik" protsedurasidan o'ta olmasangiz yoki shunchaki vaqtni tejashni istasangiz, PayPal yoki Moneybookers kabi tizimlardan foydalanib ko'rishingiz mumkin, ular sizning nomingizdan ishlaydi. hisobingizdagi mijozlarga pul qabul qiling va keyin ularni sizga o'tkazing. Eng qizig'i shundaki, bunday tashkilotlardagi komissiyalar hatto oddiy ishlov berishga teng bo'lishi mumkin. Afsuski, ushbu tizimlarda har bir oxirgi xaridor uchun har doim ro'yxatdan o'tish tartibidan o'tish talabi mavjud bo'lib, bu xarid jarayonini sezilarli darajada murakkablashtiradi, bu esa onlayn savdoda halokatli nuqson bo'lishi mumkin.

Universal to'lov tizimlari yoki "agregatorlar"

VISA va MasterCard bilan ishlaydigan ba'zi protsessing markazlari universal to'lov tizimlariga aylanishga intilmoqda. Buning uchun ular barcha oldingi guruhlarining ko'plab vakillari bilan birlashadilar. Ular barcha kontragentlarining rasmiy distribyutorlari bo'lganligi sababli, ushbu "agregatorlar" o'z mijozlariga "elektron hamyonlar" va "to'lov vositachilari" bir nechta to'lov echimlarini ulash bo'yicha "bir oyna" xizmatlarini taqdim etadilar.

Qoidaga ko'ra, bunday agregator bilan bog'lanishda mijoz faqat bir marta shaklni to'ldirishi kerak va keyin agregator boshqa tizimlar bilan ishlashning butun jarayonini o'z zimmasiga oladi. Shu bilan birga, har bir alohida yechim uchun komissiyalar va boshqa shartlar har doim to'g'ridan-to'g'ri xizmat ko'rsatuvchi provayderlar bilan ishlashda bo'lgani kabi bir xil bo'ladi. Yakuniy provayder bilan shartlarning identifikatsiyasi faoliyatning majburiy shartidir. Bunday agregatorga misollardan biri bizning universal to'lov tizimimiz Ecommerce Payments.

PayPal, Skrill, Payoneer, WebMoney va boshqalar kabi juda ko'p turli xil elektron to'lov tizimlari mavjud. Ularning har biri o'z xususiyatlari va afzalliklariga ega, shuning uchun foydalanuvchilar o'zlari uchun eng qulayini tanlashlari mumkin.

Elektron to'lov tizimlarining asosiy afzalligi ularning qulayligidir. Foydalanuvchilar istalgan vaqtda va istalgan joydan to'lovlarni amalga oshirishlari mumkin, ularga faqat internet aloqasi kerak bo'ladi. Bundan tashqari, ko'plab tizimlar kredit yoki debet kartalari, hisob balansi yoki elektron pul kabi bir nechta to'lov usullarini saqlash imkoniyatini taklif qiladi, bu esa to'lov jarayonini oson va tezlashtiradi.

EPS ham yuqori darajadagi xavfsizlikni ta'minlaydi. Har bir tranzaksiya firibgarlik va ruxsatsiz tranzaksiyalarning oldini olish uchun autentifikatsiyani talab qiladi. Bundan tashqari, ko'pgina tizimlar foydalanuvchi ma'lumotlarini himoya qilish uchun ma'lumotlarni shifrlash va maxsus protokollardan foydalanadi.

Elektron to'lov tizimlarining yana bir afzalligi ularning global mavjudligidir. Ular foydalanuvchilarga bank hisobini ochmasdan yoki identifikatsiya qilishning murakkab tartib-qoidalaridan o'tmasdan turli mamlakatlar va valyutalarda pul jo'natish va qabul qilish imkonini beradi.

Umuman olganda, internet tarmog'idagi elektron to'lov tizimlari tez va qulay to'lovlar hamda pul o'tkazmalarini amalga oshirish uchun keng imkoniyatlarni taqdim etadi. Ular vaqtini tejash va to'lov jarayonini soddalashtirishga yordam beradi, bu esa butun dunyo bo'ylab tobora ko'proq foydalanuvchilarni jalb qiladi.

Elektron to'lov tizimning afzalliklari quyidagilardan iborat:

- Haridor o'ziga qulay vaqt, joy va tezlikda mahsulotni tanlash va sotib olish imkoniyatiga ega
- Savdo-sotiq faoliyatini ish faoliyati bilan birga parallel ravishda, ya'ni ishlab chiqarishdan ajralmagan holda olib borish imkoniyati
- Ko'p sonli xaridorlarning bir vaqtning o'zida bir nechta sotuvchilarga murojaat qila olish imkoniyati
- Xaridorning yashash joyi, sog'ligi va moddiy ta'minlanish darajasidan qat'iy nazar hamma qatori teng huquqli mahsulot sotib olish imkoniyati
- Elektron tijoratda savdoni tashkil qilish korxonalarining raqobatini kuchaytiradi, monopoliyadan chiqaradi va mahsulotlarning sifatini oshirish imkoniyatini beradi.

Xulosa o'rinda aytish joizki, mustaqilligimizning keyingi yillarida respublika moliya-bank tizimini yanada isloh qilish, uning barqarorligini oshirish va yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishishning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha olib borilayotgan ishlar barcha banklar tomonidan tizimli amalga oshirilishi, Elektron to'lovlar va elektron tijorat bo'yicha axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish bank mijozlariga sifatli bank xizmatlarini ko'rsatishni ta'minlash bilan birga, O'zbekiston bank tizimining muqarrar yuksalishiga ham o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatishi shubhasiz.